

## ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧИХ ПРАВ ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

### LEGAL ASPECTS OF THE APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE EXERCISE OF ELECTORAL RIGHTS BY PERSONS WITH DISABILITIES

Пушкіна О.В., д.ю.н., професор,  
завідувач кафедри цивільного, господарського та екологічного права  
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»  
ORCID ID: 0000-0002-4524-6210

У статті досліджено стан забезпечення реалізації виборчих прав громадян з використанням інформаційних технологій з врахуванням потреб осіб з інвалідністю для забезпечення всім рівних можливостей в реалізації своїх виборчих прав. З'ясовано правові засади використання інформаційних технологій та розумних пристроїв при забезпеченні органами публічної влади реалізації виборчих прав громадян з обмеженими можливостями, виокремлено проблеми у цій сфері та сформульовано пропозиції щодо шляхів їх вирішення.

Узагальнено переваги та недоліки запровадження інформаційно-комунікаційних технологій на виборах. Виявлено, що факторами, що можуть перешкодити людям з інвалідністю реалізувати свої виборчі права за допомогою інформаційних технологій є низькі цифрові навички серед осіб з інвалідністю, коли йдеться про запровадження електронного голосування; порушення таємниці голосування та безпеки під час транспортування бюлетенів, коли йдеться про поштове голосування; небажання користуватися запропонованими альтернативами.

Визначено інформаційні технології при реалізації виборчих прав особами з інвалідністю як сукупність інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем, технічних пристроїв, комп'ютерних програм, програмно-технічних засобів, цифрових ресурсів, баз даних, реєстрів, електронних мереж, технологій, що полегшують сприйняття особами з інвалідністю інформації, комунікацію з виборчими комісіями Державним реєстром виборців та забезпечують здійснення особистого таємного голосування. До таких інформаційних технологій можуть бути віднесені: Державний реєстр виборців, сервіс «Особистий кабінет виборця» електронне голосування в приміщенні виборчої дільниці за допомогою спеціальних технічних засобів; голосування в застосунку «Дія»; голосування через електронну пошту; планшети для виборців з порушенням слуху; мобільні застосунки для осіб з інвалідністю із відтворенням інформації та інші. Інформаційні технології у сфері забезпечення реалізації виборчих прав громадян з обмеженими можливостями носять службовий характер, тобто створені та пристосовані саме під потреби таких осіб в залежності від особливостей вад їх здоров'я, ролей та етапів участі у виборчому процесі.

**Ключові слова:** особи з інвалідністю, інформаційні технології, виборче право, конституційні гарантії, нормативно-правове регулювання, публічно-управлінські відносини, публічна адміністрація, правовідносини, вирішення, захист прав, суб'єктивні права.

The article examines the state of ensuring the implementation of citizens' electoral rights using information technologies, taking into account the needs of persons with disabilities to ensure equal opportunities for all in the implementation of their electoral rights. The legal principles of using information technologies and smart devices in ensuring the implementation of the electoral rights of citizens with disabilities by public authorities are clarified, problems in this area are identified and proposals are formulated for their solution.

The advantages and disadvantages of introducing information and communication technologies in elections are summarized. It was found that factors that may prevent people with disabilities from exercising their electoral rights using information technologies are low digital skills among persons with disabilities when it comes to the introduction of electronic voting; violation of the secrecy of voting and security during the transportation of ballots when it comes to postal voting; reluctance to use the proposed alternatives.

Information technologies in the exercise of electoral rights by persons with disabilities are defined as a set of information, telecommunication, information and telecommunication systems, technical devices, computer programs, software and hardware, digital resources, databases, registers, electronic networks, technologies that facilitate the perception of information by persons with disabilities, communication with election commissions, the State Register of Voters, and ensure the implementation of personal secret voting. Such information technologies may include: the State Register of Voters, the "Voter's Personal Cabinet" service, electronic voting at the polling station using special technical means; voting in the "Diya" application; voting via e-mail; tablets for voters with hearing impairments; mobile applications for persons with disabilities with information reproduction, and others. Information technologies in the field of ensuring the exercise of electoral rights of citizens with disabilities are of a service nature, that is, they are created and adapted specifically to the needs of such persons, depending on the specifics of their health problems, roles, and stages of participation in the electoral process.

**Key words:** persons with disabilities, information technologies, electoral law, constitutional guarantees, regulatory and legal regulation, public-administrative relations, public administration, legal relations, decision, protection of rights, subjective rights.

**Постановка проблеми.** Центральна виборча комісія наголошує, що питання організації та проведення загальнодержавних і місцевих виборів набуде особливої актуальності одразу після припинення або скасування воєнного стану в Україні. З огляду на масштабні руйнування, завдані внаслідок збройної агресії російської федерації, серед яких — знищення критичної інфраструктури та масове переміщення населення, вже зараз постає потреба в прогнозуванні викликів, які можуть виникнути під час майбутніх виборчих кампаній. У цьому контексті представники ЦВК зазначають, що є необхідним: переосмислити чинне виборче законодавство; здійснити його системне оновлення з урахуванням нових реалій; забезпечити гарантовану реалізацію виборчих прав громадян у повоєнний період; створити умови для ефективного адміністрування виборчих процесів у складних умовах відновлення країни [1].

Однією із проблем, що потребуватиме вирішення це створення належних умов для голосування за допомогою інформаційних технологій та розумних пристосувань для громадян з обмеженими можливостями. Ще до початку ведення широкомасштабних воєнних дій відповідно до даних Державної служби статистики станом на 1 січня 2019 року в Україні було обліковано 2 659 679 людей з інвалідністю. З них — близько 2,5 млн осіб з інвалідністю були громадянами та громадянками, які досягли 18 річного віку та, відповідно, могли бути суб'єктами виборчого процесу, реалізувати своє активне і пасивне виборче право [2]. Протягом 2023 року ще понад 230 тис. людей визнали особами з інвалідністю [3]. Таке зростання кількості людей з інвалідністю відбулося в результаті бойових дій, ворожих атак на цивільну інфраструктуру та об'єкти виробничого призначення. Таким чином законодавчі гарантії створення особливих умови для реалізації активного виборчого

права майже трьома мільйонами громадян з обмеженими можливостями по всій країні обумовлюють необхідність актуальності наукового дослідження організаційно-правових механізмів реалізації цього завдання.

**Стан наукової розробки проблеми.** Дослідженням питань змісту інформаційних технологій у різних сферах суспільного буття та правового регулювання їх застосування у своїх роботах займалися такі вчені як: О. Берназюк, Г. Блінова, І. Бойко, М. Дворовий, Б. Заплотинський, О. Калашнікова, Ю. Лецер, А. Людва, А. Магера, М. Поляков, В. Чалик, А. Шевчук та інші. Сьогодні дослідження проблеми забезпечення реалізації виборчих прав громадян з використанням інформаційних технологій потрібно розглядати з врахуванням потреб осіб з інвалідністю для забезпечення всім рівних можливостей в реалізації своїх виборчих прав.

**Метою статті** є з'ясування правових засад використання інформаційних технологій та розумних пристроїв при забезпеченні органами публічної влади реалізації виборчих прав громадян з обмеженими можливостями, виокремлення проблем у цій сфері та формулювання пропозицій щодо шляхів їх вирішення.

**Виклад основного матеріалу.** Рекомендації Європейської Комісії щодо виборчих прав осіб з інвалідністю та Європейський форум інвалідності акцентують увагу на тому, що необхідно підтримувати участь у виборах людей з інвалідністю, як виборців, так і кандидатів, а також запобігати та усувати перешкоди, з якими вони стикаються під час участі у виборах [4]. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ратифікований Україною 19 жовтня 1973 року передбачає, що кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації і без необґрунтованих обмежень право і можливість, зокрема, голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні й забезпечують свободу волевиявлення виборців [5].

Право осіб з інвалідністю на участь у політичному житті закріплено в Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, яка в Україні набрала чинності 6 березня 2010 р. Враховуючи проєвропейський розвиток України та збільшення кількості людей з інвалідністю в нашій державі внаслідок ведення бойових дій слід врахувати рекомендації Європейської комісії при удосконаленні національного виборчого законодавства та організаційних заходів в процесі підготовки до виборів. Виборчі права осіб з інвалідністю також захищає Конституція України, Виборчий кодекс України. Інші питання щодо врегулювання відносин держави з особами з інвалідністю, а також питання їхньої участі в суспільно-політичному житті країни зафіксовано в законах України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про Державний реєстр виборців» [6].

Згідно чинного міжнародного та національного законодавства люди з інвалідністю мають брати участь в усіх формах політичного життя: бути кандидатами та кандидатами, виборцями, спостерігачами та спостерігачками, представниками та представницями політичної партії, працювати в громадських організаціях, у політичних партіях і рухах, у складі виборчих комісій, бути членами та членками в дорадчих органах влади [6].

Проте проблеми пов'язані із недостатнім рівнем підготовки приміщень, інформаційних матеріалів, бюлетенів до їх використання особами з інвалідністю, а також комунікаційних навичок членів виборчих комісій з людьми з обмеженими фізичними можливостями призводять до унеможливлення реалізації виборчих прав цією категорією осіб. Наприклад, за даними дослідження, проведеного у жовтні 2024 року Київським міжнародним інститутом соціології, щодо забезпечення виборчих прав вразливих груп на післявоєнних виборах з'ясувалось, що 79,5% респондентів акцентували увагу на відсутності спеціальних умов для людей з інвалідністю (планшети для виборців з порушенням слуху; лупа, трафарети для виборців з порушенням зору, інші розумні пристосування), 76,3% звернули увагу на незручності бюлетенів для голосування (відсут-

ність бюлетенів із шрифтом Брайля для незрячих людей, дрібний шрифт тощо), а 64,4% опитаних громадян України вважають перешкодою низьку культуру спілкування членів виборчих комісій та їхню невміння комунікувати з виборцями з інвалідністю. Водночас способами подолання таких перепон 72,2% респондентів назвали можливість застосування таких додаткових інструментів для людей з інвалідністю як електронне голосування в приміщенні виборчої дільниці за допомогою спеціальних технічних засобів, 69,6% — голосування в застосунку «Дія», 50,4% — поштове голосування, 40,9% — доручення проголосувати за відповідного кандидата іншій особі [7].

Відповідно до ст. 18 Виборчого кодексу України Центральна виборча комісія може прийняти рішення про впровадження інноваційних технологій, технічних та програмних засобів під час організації та проведення виборів у формі проведення експерименту або пілотного проєкту стосовно: 1) голосування виборців на виборчій дільниці за допомогою технічних засобів та програмних засобів (машинне голосування); 2) проведення підрахунку голосів виборців за допомогою технічних засобів для електронного підрахунку голосів; 3) складання протоколів про підрахунок голосів, підсумки та результати голосування з використанням інформаційно-аналітичної системи [8].

Водночас у Виборчому кодексі України зазначено, що для осіб, які беруть участь у виборчому процесі та мають інвалідність, виборчою комісією забезпечується розумне пристосування у відповідності до індивідуальних потреб для безперешкодної реалізації його виборчого права. Проте сам Виборчий кодекс України не визначає таких розумних пристосувань для різних категорій осіб з інвалідністю.

На сьогодні робоча група у складі представників Комісії, Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства цифрової трансформації, Міністерства розвитку громад та територій, а також громадських організацій працює над розробкою і впровадженням проєкту доступності голосування на виборчій дільниці для людей з інвалідністю, який реалізується в межах Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні [4].

У Довіднику ОБСЄ зі спостереження за використанням інформаційно-комунікаційних технологій на виборах, наголошено, що запровадження різного роду технологій може мати численні переваги та сприяти незалежній участі людей з інвалідністю у виборах, як це передбачено міжнародними документами. Водночас впровадження технологій у виборчий процес може ще більше маргіналізувати людей з інвалідністю, якщо їхні потреби не будуть враховані під час вибору та розробки інструментів. Експерти звертають увагу, що деякі фактори можуть перешкодити людям з інвалідністю реалізувати свої виборчі права за допомогою інформаційних технологій: 1) низькі цифрові навички серед осіб з інвалідністю, коли йдеться про запровадження електронного голосування; 2) порушення таємниці голосування та безпеки під час транспортування бюлетенів, коли йдеться про поштове голосування; 3) небажання користуватися запропонованими альтернативами [5].

Таку суперечливість використання інформаційних технологій під час виборів і референдумів суспільство спостерігало, наприклад, при проведенні референдуму про вихід Великої Британії з ЄС у 2016 році та під час президентських виборів у США 2016 року, які було названо найбільш технологічно забезпеченими за всю історію їх проведення. Така думка панувала серед фахівців тому, що під час виборчої кампанії кандидати активно використовували соціальні мережі для охоплення всіх виборців, крім цього, кандидати залучали технології реєстрації виборців, аналітику великих даних, створювали мобільні застосунки. Все це дозволило командам кандидатів отримати не лише загальні дані про вік, матеріальний стан та культурні особливості потенційних виборців, але і моделювати агітаційні повідомлення на основі інформації про контент, якому надають перевагу користувачі, аналізу їх пошукових запитів та навіть опублікованих ними коментарів. З іншого боку негативним аспектом застосування зазначених технологій стало накопичення приватних даних

мільйонів користувачів соціальних мереж без їх згоди для подальшого використання [9]. Якщо враховувати, що при визначенні заходів забезпечення реалізації виборчих прав особами з інвалідністю будуть використовуватись, у тому числі такі чутливі персональні дані як відомості медичного характеру [10], то питання інформаційної безпеки також набуває підвищеного рівня важливості. Як зазначає Блінова Г.О. чинним законодавством передбачено декілька правових механізмів захисту персональних даних медичного характеру, у тому числі на рівні лікарської та медичної таємниці [11, с. 137]. Водночас ґрунтовний механізм захисту чутливих персональних даних визначений у Законі України «Про захист персональних даних».

Використання державами інформаційно-комунікаційних технологій під час виборів значно зросло останніми роками, наголошує А. Магера, що є неминучим в умовах постійного технічного прогресу. Спираючись на європейські виборчі стандарти, держава повинна забезпечити однозначну ідентифікацію виборців у такий спосіб, щоб їх можна було безпомилково відрізнити від інших осіб, наголошує дослідник. На думку А. Магери, держави, які запроваджують е-голосування, повинні здійснювати це поетапно та поступово, автентичність, доступність і цілісність реєстрів виборців і списків кандидатів повинні бути забезпечені, автентичність джерел даних має підтверджуватися, а положення про захист даних повинні бути дотримані [12, с. 7, 68].

Для з'ясування кола інформаційних технологій, що можуть використовуватись при забезпеченні реалізації виборчого права звернімось до результатів наукового пошуку змісту таких технологій. Так, наприклад, І.М. Бойко вважає, що інформаційна технологія це технологія опрацювання інформації, яка складається з сукупності технологічних елементів: збирання, накопичення, пошуку, передавання інформації користувачам на основі сучасних технічних засобів. Цей вчений вважає, що термін «технології» має коріння з точних наук та означає визначений комплекс наукових і інженерних знань, втілений у способах, прийомах роботи. Проте враховуючи інтенсивний розвиток інформаційного суспільства з'являється новий термін «інформаційні технології», тобто процес переробки інформації здійснюється на базі комп'ютерних обчислювальних систем [13]. Таким чином в основу його підходу покладено зміст та види інформаційної діяльності, визначені Законом України «Про інформацію», а тому І.М. Бойко наголошує на тому, що інформаційні технології визначають способи, методи і засоби збирання, реєстрації, передачі, зберігання, оброблення і видачі інформації.

Підхід, що визначає інформаційні технології як сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, опрацювання, зберігання, розповсюдження, показу і використання інформації в інтересах її користувачів підтримує також Б.А. Заплотинський [14, с. 10]. Він акцентує увагу на важливості інформаційних технологій у визначення рівня еволюції суспільства. На думку цього вченого інформаційне суспільство – це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання інформаційних технологій. Ці технології на переконання Б.А. Заплотинського можуть мати різновид «інфокомунікаційних технологій», які визначаються як сукупність засобів зв'язку, що передбачають автоматизовану обробку, зберігання або надання відповідей на запити інформації на основі обчислювальної техніки й телекомунікаційного обладнання [14, с. 10].

У своїх дослідженнях, присвячених ролі інформаційних технологій у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів, А. В. Шевчук вводить поняття «інформаційні технології регіонального розвитку». Під цим терміном автор розуміє комплекс методів і засобів, що використовуються для отримання, обробки, аналізу, збереження та передачі даних про стан соціально-економічного розвитку регіону як складної територіально-суспільної системи. Ці дані передаються як на локальний, так і на національний рівень із застосуванням сучасних технічних і програмних рішень. Ключовим елементом є також прогнозування подальшого розвитку регіону, що здійснюється на основі зібраної інформації та слугує основою для формування ефективної регіональної політики в умовах

розвитку інформаційного суспільства та інтенсифікації інформатизаційних процесів [15, с. 6].

На думку М. В. Полякова та Ю. О. Лецера, поняття «інформаційні технології» слід розуміти як сукупність методів і засобів, що забезпечують взаємодію з інформацією у різних сферах діяльності [16]. Дослідники також зазначають, що вперше сучасне розуміння терміну «інформаційні технології» було сформульоване ще у 1958 році в науковій публікації Гарольда Дж. Левітта та Томаса Л. Віслера. У цій роботі термін визначався як поєднання трьох ключових елементів: методів обробки інформації; застосування статистичних та математичних методів у процесі ухвалення рішень; моделювання складних когнітивних процесів за допомогою комп'ютерних програм [16].

У свою чергу, О. О. Берназюк, аналізуючи цифрові технології у сфері права, зазначає, що вони являють собою спеціально організований процес використання комп'ютерної та електронної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових інструментів. Ці технології забезпечують збір, обробку, зберігання, поширення правової інформації, а також створення електронних документів, що сприяє оптимізації правових процесів і підвищенню доступності правової інформації для різних користувачів [17, с. 36].

Чалик В.Р. визначає інформаційні технології у сфері реалізації та захисту соціальних прав громадян як сукупність інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем, технічних пристроїв, комп'ютерних програм, програмно-технічних засобів, цифрових ресурсів, баз даних, реєстрів, електронних мереж, технологій, що забезпечують реалізацію необхідних видів інформаційної діяльності органів публічної влади, що реалізують соціальну державну політику, надавачів, отримувачів соціальних послуг у сфері обігу соціальної інформації з метою забезпечення реалізації та захисту соціальних прав громадян з метою забезпечення реалізації та захисту соціальних прав громадян [18, с. 117, 210].

У своїй статті «Сутність і зміст поняття інформаційних технологій у державній митній справі» дослідниця О. Калашнікова визначає, що інформаційні технології у цій сфері — це сукупність інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем, а також засобів їх функціонування, які використовуються уповноваженими суб'єктами під час проведення митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів комерційного призначення. Авторка підкреслює, що ядром інформаційних технологій у митній справі виступають конкретні системи та технічні засоби, які забезпечують виконання ключових інформаційних функцій у рамках митних процедур [19]. Особливу увагу О. Калашнікова звертає на предметний характер інформаційних технологій, наголошуючи, що без відповідного змістовного наповнення вони втрачають своє функціональне призначення. Іншими словами, вчена наполягає на тому, що інформаційні технології у митній сфері мають сенс лише тоді, коли забезпечують основні інформаційні процеси — такі як накопичення, обробка, аналіз, облік і зберігання відомостей, необхідних для реалізації цілей митної діяльності [20]. Тому можна зробити висновок, що інформаційні технології у сфері забезпечення реалізації виборчих прав громадян з обмеженими можливостями носять службовий характер, тобто створені та пристосовані саме під потреби таких осіб в залежності від особливостей вад їх здоров'я, ролей та етапів участі у виборчому процесі.

Наприклад такими інформаційними технологіями у виборчій сфері є Державний реєстр виборців [20]. У серпні 2011 року в Державному реєстрі виборців з'явився і свій інформаційний інтернет-ресурс, що має сервіс «Особистий кабінет виборця». Цей сервіс дає змогу виборцю перевірити його включення до Реєстру, отримати інформацію про виборчі дільниці, створені на постійній основі, а також переглянути всі виборчі кампанії, в яких він може взяти участь [21]. Важливе значення має й захист інформаційних ресурсів. Для цього було створено потужну комплексну систему захисту інформації у цьому реєстрі. Водночас недостатнє врегулювання питання на

рівні Виборчого кодексу України повноважень органів публічної влади щодо застосування інформаційних технологій при підготовці, організації та проведенні виборів з урахуванням потреб людей з обмеженими можливостями свідчить про необхідність глибшого дослідження цього питання. В цьому контексті слід погодитись із думкою Г.О. Блінової, щодо відсутності системного підходу до регулювання інформаційних відносин органів публічної адміністрації, у тому числі у сфері взаємодії із особами з обмеженими можливостями при реалізації їх прав брати участь в організації, проведенні виборів та здійсненні голосування [22, с. 148]. У чинному виборчому законодавстві має бути подолане фрагментарне правове регулювання інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації у виборчому процесі, що потребуватиме внесення змін до Виборчого кодексу України.

**Висновок.** Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості для впровадження інформаційних технологій та розумних пристроїв, адаптованих до потреб різних категорій осіб з інвалідністю. Такі рішення дозволяють зробити виборчий процес доступнішим і зручнішим як у частині голосування, так і в частині інформування виборців.

Визначено інформаційні технології при реалізації виборчих прав особами з інвалідністю як сукупність інфор-

маційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем, технічних пристроїв, комп'ютерних програм, програмно-технічних засобів, цифрових ресурсів, баз даних, реєстрів, електронних мереж, технологій, що полегшують сприйняття особами з інвалідністю інформації, комунікацію з виборчими комісіями, Державним реєстром виборців та забезпечують здійснення особистого таємного голосування. До таких інформаційних технологій можуть бути віднесені: Державний реєстр виборців, сервіс «Особистий кабінет виборця» електронне голосування в приміщенні виборчої дільниці за допомогою спеціальних технічних засобів; голосування в застосунку «Дія»; голосування через електронну пошту; планшети для виборців з порушенням слуху; мобільні застосунки для осіб з інвалідністю із відтворенням інформації та інші. Інформаційні технології у сфері забезпечення реалізації виборчих прав громадян з обмеженими можливостями носять службовий характер, тобто створені та пристосовані саме під потреби таких осіб в залежності від особливостей вад їх здоров'я, ролей та етапів участі у виборчому процесі.

Такі технології мають використовуватись не лише під час голосування, а й на етапі передвиборчого інформування, щоб забезпечити повноцінне розуміння змісту кампаній, програм кандидатів та процедур вибору.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Вибори після війни. ЦВК направила законодавчі пропозиції щодо проведення виборів у повоєнний період. URL: <https://cvk.gov.ua/novini/vibori-pislya-viyni-tsvk-napratsyuvala-zakonodavchi-propozitsii-shhodo-provedennya-viboriv-u-povoienniy-period.html>
2. Доступ осіб з інвалідністю до виборів: загальний огляд. ГО «Громадський холдинг «Група впливу»». URL: <https://www.vplyv.org.ua/archives/4902>
3. Більшість — чоловіки. Понад 230 тис. людей отримали інвалідність у 2023 році – МОЗ. 2024. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/invalidnist-u-2023-roci-otrimali-ponad-230-tis-lyudey-v-ukrajini-50460199.html>
4. Рекомендації Європейської Комісії щодо виборчих прав осіб з інвалідністю. 8.01.2024. URL: <https://naiu.org.ua/archives/news/rekomendatsiyi-yevropejskoyi-komisiyi-shhodo-vyborchih-prav-osib-z-invalidnistyu>
5. Огляд міжнародно-правового та політичного регулювання виборчих прав людей з інвалідністю. ГО «Громадський холдинг «Група впливу»». URL: <https://www.vplyv.org.ua/archives/5089>
6. Рекомендації щодо доступності та інклюзивності передвиборчих кампаній та діяльності політичних партій. Як політичним партіям стати доступнішими для виборців з інвалідністю. URL: <https://www.vplyv.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88.pdf>
7. Експертний погляд на ключові ризики реалізації активного та пасивного виборчого права людей з інвалідністю як вразливої групи виборців. 2024. URL: <https://www.opora.ua.org/vybory/ekspertniy-poglyad-na-klyuchovi-riziki-realizatsiyi-aktivnogo-ta-pasivnogo-viborchogo-prava-lyudey-z-invalidnistyu-yak-vrazilivoyi-grupi-viborciv-25542>
8. Виборчий кодекс України. Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7. № 8. № 9. ст.48
9. Людвиг А., Дворовий М. Цифрові технології та виборчий процес: стандарти ЄС на захисті демократичного вибору. Аналітичний звіт – Київ: ГО «Лабораторія цифрової безпеки», 2022 р. <https://dslua.org/wp-content/uploads/2022/10/TSyfrovii-tehnologii-ta-vyborchyy-protses.pdf>
10. Про захист персональних даних. Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. ст. 481
11. Блінова Г. Інформаційна приватність в медичній сфері. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 136-141. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid\\_2014\\_3\\_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_3_26)
12. Магера А. Використання електронних реєстрів у виборчому процесі в Україні та шляхи оптимізації. 2020. <https://rm.coe.int/study-elections-lists-andrii-magera/16809ec314>
13. Бойко І.М. Означення поняття інформаційні технології. URL: [https://informatika.udpu.edu.ua/?page\\_id=5889](https://informatika.udpu.edu.ua/?page_id=5889)
14. Заплотинський Б.А. Інформаційні технології в юридичній діяльності. Посібник. – Київський інститут інтелектуальної власності та права НУ «Одеська юридична академія», кафедра інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності, 2018. 108 с. URL: <https://dspace.opna.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70fe016f-5d60-4cd4-bedb-80ae8597a12a/content>
15. Шевчук А.В. Інформаційні технології в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. Львів, 2007. URL: <http://dspace.wupn.edu.ua/bitstream/316497/14186/1/maket.pdf>
16. Поляков М. В., Лецер Ю. О. Особливості інформаційних технологій як продукції ІТ-підприємств. *Ефективна економіка* № 8. 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6041>
17. Берназюк О. О. Напрями застосування та види цифрових технологій у праві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 34-38.
18. Чалик В.Р. Адміністративно-правове регулювання використання інформаційних технологій у сфері реалізації та захисту соціальних прав громадян. Дис на здобут. Наук. ступ. Доктора філософії. 081-Прао. 2024. 258 с. С. 117, 210
19. Калашнікова О. Сутність і зміст поняття інформаційних технологій у державній митній справі. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. С. 226-230. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/42.pdf>
20. Про Державний реєстр виборців. Закон України від 22 лютого 2007 року № 698-V *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. ст.282
21. ЦВК – 25. Технологічна модернізація та Державний реєстр виборців. <https://www.cvk.gov.ua/novini/tsvk-25-tehnologichna-modernizatsiya-ta-derzhavniy-reiestr-vibortsiv.html>
22. Блінова Г. О. Органи публічної адміністрації як суб'єкти інформаційних відносин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 1. С. 144-151. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs\\_2018\\_1\\_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2018_1_18)